

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ НА КОГНІТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ПІЛОТА

Різноманіття емоційних проявів людини виражається в емоційних реакціях, емоційних процесах, почуттях, емоційних станах, відносінах. Вивчення емоційного стану як самостійного психологічного феномена необхідно при дослідженні взаємодії людини і техніки, особливо при дослідженні діяльності з управління літальним апаратом.

У пілота, крім переживань, властивих взагалі кожній людині, можуть виникати виражені емоції в зв'язку з його професійною діяльністю. Причинами виникнення емоцій при пілотуванні можуть бути: особливі випадки в польоті, політ в складних метеорологічних умовах, відповідальність за життя пасажирів, ускладнення умов польоту, необхідність зміни алгоритму дій або раптова зміна повітряної обстановки [1].

Управління літальним апаратом є емоційним видом людської діяльності. Емоції, що виникають при пілотуванні, багато в чому визначають ступінь працездатності пілота.

Наприклад, небезпечна польотна ситуація може викликати у пілота негативні емоції, що пригнічують його психічну діяльність, знижують працездатність. Але ця ж ситуація може підвищити життєву енергію пілота, загострити його кмітливість і винахідливість [2].

Емоції виникають при надмірній мотивації по відношенню до реальних пристосувальних можливостей індивіда. Залежно від того, в якому з двох чинників в балансі мотивації і можливостей суб'єкта швидше настає невідповідність, можна виділити дві категорії причин, що викликають виникнення емоцій:

- 1) недостатність пристосувальних можливостей;
- 2) надмірна мотивація.

У першому випадку емоція виникає внаслідок того, що суб'єкт не може або не вміє дати адекватну відповідь на стимуляцію (ситуації, що відрізняються новизною, незвичністю або раптовістю).

У другому випадку має місце надлишкова мотивація, що не знаходить застосування (перед дією, після дії) [3].

Очевидно, що діяльність пілота включає в себе компонент емоційної активації, що відповідає рішенням творчих завдань.

Емоції включені в сам процес розумового пошуку, вони визначають ті чи інші області аналізу завдання і стратегію розумової діяльності.

У той же час, дослідження показують, що провідними властивостями психіки є оперативне мислення і антиципація, від ступеня сформованості і досконалості яких залежить успішність дій пілота як в стандартних, так і в позаштатних польотних ситуаціях. При цьому здійснюється передбачення подій, що розгортаються, виходячи з часткової інформації про їх розвиток [4].

У таких дослідженнях в основному використовуються як опорні поняття і визначення, що описують сферу свідомості і когнітивної діяльності.

Сучасні підходи до дослідження розумової діяльності операторів часто використовують процедури обробки одиниць зберігання і передачі інформації, що структурно відображають знання і досвід оператора [10].

У когнітивних науках такі одиниці називаються концептами і дозволяють створювати при належному рівні упорядкування та ієрархічності концептуальні схеми, а при характеристиці актів розуміння і певній вербалізації концепту, як понятійного сенсу - організувати в асоціативні семантичні мережі [5].

Подібне трактування суті концептуалізації процесу навчання і підготовки дозволяє переходити до побудови професійного тезауруса особистості пілота, як повного систематизованого зводу освоєних соціальним суб'єктом знань, суттєвих для нього як засіб орієнтації в навколишньому середовищі, а понад це також знань, які безпосередньо не пов'язані з орієнтаційною функцією, але розширюють розуміння суб'єктом себе і світу, дають імпульси для радісного, цікавого, різноманітного життя. Такий підхід дає можливість проводити тезаурусний аналіз і ставити у відповідність динаміку формування навичок пілота з характером і динамікою зміни професійного тезауруса особистості цього пілота.

Такий підхід дозволяє прийти до висновку що тезаурус - це не просто система понять і зв'язків між ними, що зберігаються в пам'яті людини; тезаурус відображає глибину знання про процеси і явища.

Таким чином, виникає розуміння того, що навчання можна уявити як розширення і структурування тезаурусу особистості [6].

Деякі дослідники вважають тезаурус способом семантичної організації світу, асоціюючи тезаурус з персональною картиною світу. Однак, головна відмінність картини світу від тезаурусу полягає в тому, що картина світу - це те, що знаходиться «в голові» людини, тобто сутність ментальна (ідеальна) по своїй онтології. Тезаурус існує і «за межами голови» людини - в діяльності та знаннях, що продукуються ним [7].

Таким чином, вважаємо, що тезаурус - це суб'єктно організоване знання, що характеризується: повнотою, сутнісністю, систематичністю, орієнтуючим призначенням і надмірністю. Головне призначення тезаурусу для суб'єкта - орієнтувати його в навколишньому середовищі і забезпечувати таким чином життєздатність суб'єкта.

Тезаурус представляється, як простір смислів, концептів, що вміщують в себе номінантні і асоціативні поняття, які встановлюють взаємну відповідність смислів, спонукають до активації інші концепти, виробляють нові концепти при їх перетині. Зв'язки всередині тезаурусу можуть бути генетичними (між батьківськими і дочірніми поняттями), синонімічними (замінними), асоціативними (тотожними, кодовими, ранговими) і так далі. Такий погляд на тезаурус дозволяє розглядати його як розподілену базу даних і, відповідно, проводити точну формалізацію побудови структури і зв'язності тезаурусу особистості.

При цьому визначальним є базис, на якому ґрунтуються знання і поняття, дії і процедури. А саме просторово-часові відносини і зв'язки. При їх руйнуванні відбувається обвалення асоціативних зв'язків, відсутня активація необхідних номінантів.

Також доцільно зазначити, що, з огляду на вищевикладене, тезаурусний підхід дозволяє реалізувати положення інформаційної теорії емоцій [8], і вплив емоцій на структурну деградацію тезауруса, а саме - зменшення зв'язності концептів.

Виходячи з поглядів на теорію мислення встановлюється [9], що емоції виконують функцію звуження тезауруса, відсікання асоціативних зв'язків, які направляють пошук вирішення проблемної ситуації. При цьому, позитивні емоції зменшують пошукову діяльність, негативні - активують «подсторожування»

успішної стратегії діяльності та інтенсифікують пошукову діяльність.

Таким чином в рамках тезаурусного підходу вважаємо за можливе формування у пілотів навички формування та реалізації алгоритму дій у випадку різних польотних ситуацій з можливою розробкою моделі когнітивної і керуючої діяльності пілота, а також розвитку технологій навчання пілота діям в нестандартних ситуаціях, розглядаючи процедури мислення і прийняття рішення через призму формування і динамічного зміни професійного тезауруса особистості і фахівця, як складної багаторівневої системи понять, термінів, що викликають ці поняття з пам'яті людини, і зв'язків між ними, що характеризується відкритою, ієрархічною і динамічною структуризацією і служить як для зберігання наявних знань і досвіду людини, так і для добування нових, реалізації їх у професійній діяльності.

Література

1. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин - СПб: Питер, 2001. - 752 с: ил.
2. Корчемный П.А. Психология летного обучения / А.П. Корчемный - М.: Воениздат, 1986. - 136 с.
3. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. / А.Н. Леонтьев - М.: Изд-во МГУ, 1971. - 40 с.
4. Гандер Д. В. Авиационная психология / Д.В. Гандер [ред. В.А. Пономаренко]. – М. Научно-исследовательский испытательный центр авиационной медицины и военной эргономики, 2010. – 148 с.
5. Абдулмянова И. Р. Формирование профессионального тезауруса личности как цель профессионального образования / И.Р. Абдулмянова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2010. - №2(92). – С.36-39.
6. Клепко С. Ф. Тезаурусний підхід до навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / С.Ф. Клепко // Постметодика. - 2014. - №3. - С. 2-13.
7. Неволин И.Ф., Позина М.Б. Тезаурус – как показатель компетентности личности / И.Ф. Неволин, М.Б. Позина // Вестник практической психологии образования. – 2010. – №2(23). – С.69-73.

- 8.Симонов П. В. Эмоциональный мозг / П.В. Симонов -М.: Наука, 1981. – 215 с.
- 9.Тихомиров О. К. Психология мышления: Учебное пособие. / О.К. Тихомиров - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 272 с.
10. Луцький М.Г., Сидоров М.О. Онтологія безпеки авіації / Монографія. – К.: НАУ, 2011. – 408 с.